

було кріпко наказано збирати слова з їх країв і одсилати до Петербурга; у всі кінці світа послали відозви і просили присилати слів. Але нарешті ця робота Катерині обридла, і вона передала її Палласу. Користуючись зібраним матеріалом, Паллас і видав року 1787–1789-го «Сравнительные словари всѣхъ языковъ и нарѣчій, собранные десницею Всевысочайшей особы», 4 томи.

І от в цім словнику, в передмові, писали таке про нашу мову:

Малороссійское нарѣчіе мало отлично и само по себѣ часто есть не что иное, какъ россійское, на польскій образецъ прѣмѣненное, которое и вѣ употребленіи токмо вѣ Украинѣ и Малой Россіи.

Це було офіційне твердження «Всевысочайшей особы»...

Але придивімось, на основі якого матеріалу зроблено такий висновок. Ось які слова тут подані за вкраїнські: жарь, земля, корова, кровь, домъ, жизнь, звѣзда, здѣсь, зрѣніе, когда, караульщикъ і такі інші... От на цим матеріалі славні академіки Катеринині й прийшли до думки, що «малороссійское нарѣчіе мало отлично»...

Звичайно, доставили ці слова губернатори тільки з обов'язку, аби здихатись клопоту, а в Петербурзі їх прийняли, як то кажуть, за чисту монету і, не перевіривши, здали до друку³...

У XIX віці про нашу мову панує така ж сама думка. Вчений М.Т. Каченовський, редактор «Вѣстника Европы», ось що писав про нашу мову:

Извѣстно, что малороссійское нарѣчіе занимаетъ середину между нашимъ русскимъ языкомъ и польскимъ, изъ послѣдняго вошло вѣ него множество словъ и оборотовъ вѣ продолженіе того времени, когда Малороссія находилась подѣ польскимъ господствомъ⁴.

В другім місці Каченовський мову нашу зве російською, та тільки попсованою польською⁵.

Додам до цього, що Каченовський був професором слов'янських мов у Московськiм університеті, і такі думки свої передавав і своїм студентам.

Найбільший грамотій свого часу, Микола Греч, вже просто залічив нашу мову в наріччя до польської; року 1822-го він писав:

Малороссійское нарѣчіе родилось и усилилось отъ долговременнаго владычества поляковъ вѣ юго-западной Россіи, и можетъ даже назваться областнымъ польскимъ⁶...

Те ж саме він сказав і в своїй відомій «Пространной грамматикѣ» 1827 р., тільки простіше:

Малорусское нарѣчіе можетъ даже назваться нарѣчіемъ языка польскаго...

³ Див. про це ширше: І.О.Гієнко. Огляд українського лінгвістичного мислення. – 1907. – С. 41–42; «Записки». – Львів. – Т. 80.

⁴ «Вѣстникъ Европы». – 1810. – Ч. 49. – № 1. – С. 69–70.

⁵ Див. мій Огляд, с. 29–31.

⁶ Опытъ истории русской литературы. – СПб., 1822. – С. 12.

Мушу додати, що Греч був чоловік авторитетний і впливовий, і думки його котилися широко по цілій Росії.

Ці думки про польське походження нашої мови були настільки впертими, що навіть проф. Бодяньський серйозно доводив неправдивість їх⁷... А р. 1848 появилася навіть дисертація вченого Лебедева: «Историко-критическое разсужденіе о степени вліянія Польши на языкъ и устройство училищъ вѣ Россіи»; автор виступив проти неправдивої думки, що тоді панувала, ніби українська мова зачалася з того часу, коли Україну заповіла Польща.

Дойшло до того, що мову нашу прозвали тоді просто «польскою креатурою, незаконнымъ дѣтищемъ русской семьи»⁸...

А то бувало, що прозивали нашу мову просто «иностранныю». Так, на перекладі книжки українського письменника XVII віку І.Галатовського «Мессія Правдивый» 1669 р. на російську мову Космодем'янським в 1803 р. написано:

«Переводъ съ иностраннаго»...

Наскільки не знали нашої мови, голосно свідчить те, що каже про мову нашу відомий російський історик Карамзін; він приводить грамоту, писану вкраїнською мовою, і додає, що грамота ця «писана варварскимъ языкомъ, ни Русскимъ ни Польскимъ»⁹...

І коли відомий історик назвав мову нашу «варварською», то чи диво ж після цього, коли року 1863-го міністр Валувєв авторитетно заявив: «Никакого малороссійскаго языка не было, нѣтъ и быть не можетъ»¹⁰...

УКРАЇНСЬКА МОВА – САМОСТІЙНА МОВА

Мови нашої не знали, мало знали й нас самих. «Малорусская народность, – пише акад. Пипін, – для більшинства сѣвернаго русскаго общества была terra incognita. История Малороссіи была извѣстна мало, а когда являються, наконецъ, первые опыты знакомства съ современной народностью, русскимъ этнографамъ приходилось какъ будто открывать Малороссію»¹¹...

Проте були і в кінці XVIII, і в XIX віці такі люди, що добре розуміли і нашу мову, і нашу історію. Так, ще в 1793 р. письменник Федор Туманський писав про Україну і про її відносини до Росії ось так:

Цѣлое состоитъ изъ частей; прежде составленія цѣлаго должны существовать части; чтобы цѣлое было хорошо и совершенно, должны быть его части вѣ порядкѣ и должномъ совершенствѣ, по крайней мѣрѣ возможномъ: заключеніе сіе есть правило истинны, а оспаривающаго оно — къ лекарю¹²...

Правдиві слова, і під ними ще й тепер залюбки підписався б кожний щирий українець...

⁷ Ученыя Записки Моск. Универс. – 1835. – Ч. 9.

⁸ П.И.Житковий. Очеркъ звуковой истории малорусскаго нарѣчія. – К., 1876. – С. 46.

⁹ История Государства Россійскаго. – Т. IX, примітка 561.

¹⁰ Див. вище.

¹¹ А.Н.Пыпинъ. История русской этнографіи. – Т. III. – С. 309–310.

¹² «Россійскій Магазинъ». – 1793. – Ч. II.

Року 1815-го дуже цікаві думки про нашу мову подав відомий польський вчений Бандтке; він писав:

Языкъ малороссійскій (котораго столица есть Кіевъ), какъ не уступающій въ старшинствѣ великороссійскому, не можетъ быть нарѣчіемъ сего послѣдняго... И хотя нѣмцы увѣряютъ, яковы малороссійское нарѣчіе есть не что иное, какъ русской языкъ, испорченный примѣсью къ нему польскаго, не смотря на то малороссійское нарѣчіе старѣе многихъ друтихъ, ибо Кіевъ процвѣталъ уже въ то время, когда Москва не существовала, а словянскіе Поляне еще прежде Рурика говорили не иначе, какъ своимъ словянскимъ языкомъ... Дай, Боже, чтобы и малороссійскій языкъ сталъ въ ряду ученыхъ славянскихъ языковъ!¹³

Відомий О.Левшин року 1816-го пророкував про український язык:

Если гени здѣшной стороны (України) обратятъ на него вниманіе и образуютъ оный, ограничивъ положительными правилами грамматики, тогда малороссіяне въ славѣ ученыхъ произведеній своихъ можетъ быть будутъ состязаться съ просвѣщеннѣйшими народами Европы!¹⁴...

Писав про українську мову ще року 1830-го і відомий історик Бантиш-Каменський:

Не справедливо думаютъ, что нарѣчіе, конимъ говорятъ теперь Малороссіяне, обявано своимъ происхожденіемъ единственно вліянію языка польскаго. Мѣстное удаленіе Кіевлянъ отъ Новгородцевъ и друтихъ славянскихъ племенъ еще въ глѣбокой древности положило зародышъ таковому измѣненію языка славянскаго, и наблюдательный филологъ въ лѣтописи Несторовой, въ путешествіи ко святымъ мѣстамъ черниговскаго игумена Даниїла и въ пѣсни Игоревой, письменныхъ памятниквахъ XI и XII столѣтій, примѣтитъ уже сін отлѣны въ нѣкоторыхъ словахъ въ самомъ ихъ составѣ... Въ малороссійскомъ нарѣчій скрыто происхожденіе многихъ славянскихъ словъ, которыхъ тщетно будемъ искать въ нынѣшнемъ языкѣ русскомъ!¹⁵

Так думав про українську мову історик ще в 1830 р., і думки його можна назвати цілком правдивими й тепер.

Наведу ще один уривок – думки про українську мову проф. Срезневського, потім відомого академіка; року 1834-го він писав:

Въ настоящее время нечего доказывать, что языкъ украинскій (или какъ угодно называть другимъ, малороссійскій) есть языкъ, а не нарѣчіе русскаго или польскаго, какъ доказывали некоторые, и многіе увѣрены, что этотъ языкъ есть одинъ изъ богатѣйшихъ языковъ славянскихъ, что онъ едва ли уступитъ богемскому въ обиліи словъ и выражений, польскому въ живописности, сербскому въ пріятности, что это языкъ, который, будучи еще не обработанъ, можетъ уже сравниться съ языками образо-

¹³ Замѣчанія о языкахъ Богемскомъ, Польскомъ и нынѣшнемъ Россійскомъ // Вѣстн. Евр. – 1815. – Ч. 84. – С. 23–35, 118–124.

¹⁴ Письма изъ Малороссіи. – Харків, 1816.

¹⁵ История Малой Россіи. – Вид. 4. – К., 1903. – С. 480.

ванными по гибкости и богатству синтактическому, — языкъ поэтический, музыкальный, живописный. І.Срезневський щиро сподівається, що український язык стане літературним. **Языкъ Хмельницкаго, Пушкаря, Дорошенки, Палія, Кочубея, Апостола долженъ по крайней мѣрѣ передать потомству славу сихъ великихъ людей Украйны!**¹⁶...

Як бачимо, вже за старі часи, ще з початку XIX віку, знаходились такі вчені, що добре розуміли стан нашої мови, називали її не наріччям, а окремим язиком в слов'янській сім'ї, і пророкували їй славне життя. Проте думки цих учених, хоч вони й були дуже поважними, губилися в цілому морі тих нікчемних вигадок, що їх пускали про мову нашу всякі малограмотні добровольці-філологи. І тільки з другої половини XIX віку серед більшости вчених вже остаточно запановує думка, що українська мова – це окрема мова, що вона має свою довгу історію.

Я наведу тут ще деякі думки кращих учених про вкраїнську мову.

Так, добре відомий лінгвіст А.Шлейхер писав:

Малорусскій языкъ нельзя разсматривать, какъ разновидность русскаго, но какъ нарѣчіе, стоящее къ нему въ такомъ же отношеніи, какъ и къ остальнымъ славянскимъ языкамъ.

Славний П.Шафарик писав про нашу мову:

Въ южно-русскомъ нарѣчій мы имѣемъ дѣло съ такимъ же самобытнымъ нарѣчіемъ, какъ и друтія славянскія.

Славний Ф.Миклошич ще більше рішучо заявив:

Языкъ малорусскій долженъ быть разсматриваемъ наукой какъ самостоятельный языкъ, а не какъ нарѣчіе великорусскаго.

Ще відомий проф. П.Лавровський писав те ж саме:

Между особенностями малорусскаго нарѣчія есть много такихъ, которые неоспоримо даютъ этому нарѣчій право на такое же самостоятельное мѣсто, какое занимаютъ и друтія нарѣчія славянскія.

Славний академік Ф.Корш теж визнавав нашу мову за окрему:

Языкъ Малой Россіи можетъ быть названъ діалектомъ лишь по отношенію къ тому донсторическому языку, на которомъ говорили русскіе славяне до своего рѣшительнаго раздѣленія на три вѣтви. Относительно этого праязыка и великорусскій языкъ есть діалектъ. По отношенію къ послѣдньому малорусскій языкъ есть языкъ. Какъ таковой, онъ въ свою очередь раздѣляется на нарѣчія и говоры, совершенно независимые отъ нарѣчій и говоривъ великорусскихъ.

Так потроху витворювалась думка, що українська мова – це окрема мова, а не наріччя мови московської.

Проте до думки такої вчені прийшли шляхом довгих наукових змагань, але таких змагань, що все ж на кінци їх витворилась правдиво-наукова думка.

¹⁶ Взглядъ на памятники Украинской народной словесности // Ученія Записки Моск. Универс. – 1834. – Кн. VI. – С. 134–150.